گوزارە لە دەقی شیعریدا

سەردار جاف

سەعدوڵڵا پەرۆش

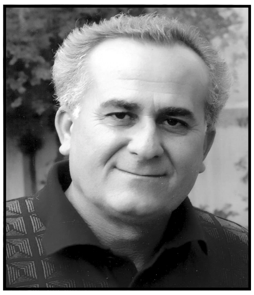
کەریم دەشتی

شوناسکردنی گوزارە یان دەربڕینێک لە دەقدا بۆ خۆی کارێکی ئاڵۆزە، نەخاسمە بۆ دەربڕین و شرۆڤەکاری شیعرە چڕ و پڕە دیارەکانی ئیمڕۆ لە ئەزموونی شیعری هاوچەرخدا، بەڵگەی هێز و کاریگەری شیعری و پەردە هەڵماڵینی پەیوەندییە زیندووەکانی نێوان ژانر و تەعامول و تەفاعولکردن لەگەڵ گوزارە و پەیوەست بوون بە دوێنێ و ئیمڕۆ و سبەینێ لەنێو دەریای ئەزموون و کانیاوی تەعبیرەکان، کە بە سیاقی تایبەت و گونجاوی ئەفسانە یان گوزارەی زیندوو گرێ دەدرێت، مەغزای فیکری، بەرجەستە بوونی گوزارەیەکە ئەفسانە و توخمەکانی پێکەوە گرێ دەدات.

ئەگەر شیعر پێویستی بە ئیلهامی خەیاڵ هەبێت، ئەوا خەیاڵ بەهرەیەکی مەزنە، شاعیری

ڕاستەقینە گەرەکە لە خەیاڵکردنەوەدا زۆر بە سەلیقە بێت، ڕۆمانسییەکان تیۆری خەیاڵی شیعر بە فاکتەرێ بۆ جیهانی هونەری هەژمار دەکەن.

بۆیە ئەستەمە گوزارە بە سادەیی بخرێتە بەر دەستی خوێنەر، دەتوانین بە جۆرێکی زانستیانە و ئەکادیمیانە ڕۆچنیە ناو لایەنە ئیستاتیکیانەکەی هەر دەقێکی شیعری بە فرە باڵەکانیەوە. وەلێ هەر شرۆڤە و لێکدانەوەیەکی دەق ناتوانێ تەواوی گوزارەکان بە دەستەوە بدات، چونکە هەرگیز لە شیعری هاوچەرخدا یەک شرۆڤە بۆ شیعرێک واتا یەک مەبەستی شاعیر بەدی ناکرێ و ناشێ بە تەنها یەک دیوی خوێندنەوەی بۆ بکرێت، ئەز بە جۆرێک شرۆڤەی دەکەم، کەسێکی دی بە دیوێکی دیکە خوێندنەوەی خۆی دەکات، ڕەنگە خودی شاعیریش مەبەستی دیکەی لە پشتی ئەو دەقەوە هەبێت، بۆیە زەروورەتە ڕەخنەگر لە شاعیر شاعیرتر بێت، بتوانێ چەند دیوێک بخاتە ڕوو، یان خوێندنەوەی دیکە بۆ خوێنەر و ڕەخنەگری دیکە جێ بهێڵێت، دەنا ئەو دەقە بە شیعری هاوچەرخ، ئیدی فۆرمی گران بێ یان پاش نوێخوازی بێت ناژمێردرێت.

ئەحمەد موختار جاف

گوزارە –دەربڕین– گوزارشت لە واتا و هزر و هەست دەکات. کە بە هەر ڕێگایەک دەربربڕدرێت یان نیشان بدرێت، ئەمەیش بۆ ڕووداوێک یان بەسەرهات یان ئەوینێ یاخود چیرۆکێ، یان نۆڤلێت و ڕۆمان یانیش دابڕاندن لە ئازیزان و یاران هەموو ئەمانە و چەندانی دیکە دەکرێ لە ڕێگای نووسین لای هەر نووسەر و هونەرمەندێک وێنا بکرێت، تەنانەت لای کەسێکی (ئاسایی)ش، دەشێ دەربربڕدرێت، لێ هەر یەکە و لەوانە زمانی تایبەتی خۆیان هەیە، ئەگەر نووسەرەکە شاعیر بێت ئەوا ڕووداوەکان بە زمانێکی ئاڵۆز و سەخت لە دەقێکدا تۆمار دەکات، وا لە ڕەخنەگر دەکات هەمیشە گومان لەنێوان خۆی و دەق و شرۆڤەدا بکات، بەتایبەت لە شیعری هاوچەرخدا، چیرۆک

نووس و نۆڤـڵـیت نووس و ڕۆمـانـنوس لە ڕێگای کـات و شـوێن و پاڵەوانی دەقـەکـەوە زمـانێکی تایبەت بەخۆی دەبێت لێوان لێو نوقمی فانتـازیا، هونەرمەندیش لە ڕێگای فڵچەی دەستی یەوە بە زمانی ڕەنگەکان لە ڕووداوەکانمان حاڵی دەکات.

کەسانی (ئاسایی) یش چەند جۆرێکن ئێمە لێرەدا تەنها باس لە دوو جۆریان دەکەین:

نەوەی یەکەم، ئەو خـەڵکە سادانەن پەیوەست بوونێکیـان لە تەک کۆندا مـاوە و هـەیە و بە زمانی کـلاسیک دەدوێن و بە گـوزارەوە سـەردی ڕووداو دەگێـڕنەوە، بۆ نموونە کە دەڵێ: (سـاغـمـان بە کۆڵی کـەر دەگەڕێ) ئەم پەندە کە زۆر جـار لە مەجلیسـەکان گوێ بیستی دەبین، بە واتا سـاغمان تیـا نـییـە و هـەر هـەمـوو نەخۆش و دەردەدارین، ئـیـدی دەسـتـەواژەیەکی پڕ خـۆیە، ئەگـەر کـەسێ تەکلیـفی ڕاپـەڕاندنی کـارێکی لێ بکەیت، ئیدی خـۆی یان کـەسێکی بە ئەنجامی بگـەیەنێت، بەم دەسـتـەواژە وەڵام دەداتەوە و دوور و درێژی ناکاتەوە، یان کـە دەڵێن: (کـوردی لە دوو جـەژن بوو) دیسانەوە ئەم پەندە زۆر جاران گوێمان لێ دەبێت و خۆ هۆشیار دەکەینەوە، واتا کەسێک لە دوو کـار هیـچی بە دەست نەکـەوێت، ئەم دوو پەندە بۆ خـۆیان گوزارەن بۆ زۆر شت، بـۆ زۆر کـاریش وەک پەند دەهێنردرێنەوە و بە گوێدا دەدرێن.

نەوەی دووەم، ئەو خـەڵکە سادانەن، کە بە زمانی ئاسـایی دەدوێن و شوێن و جـێگا شـێوەزاری زمـانەکە دەگـۆڕێت، دیقەت بدە شـێوەزاری لوڕی، هـەورامی، کرمـانجی خواروو، (زەنگەنە، جـاف، دزەیی،... تاد، هـەن) کرمـانجی سـەروو، و چەندین دیالکتیکی دیکە، کە هـەر یەکـە و بە جـۆرێک دەدوێن و ئەوەیش زمـانێکی ئاسـاییـە و گوزارەی هـەمـوو ڕووداو و بەسـەرهـاتێکی زۆر بە سـانایی پێ دەکـەن، ڕەنگە لە کـەسێکەوە بۆ کـەسێکی دیکە جیـاوازی لە تـام و چێژی گێـڕانەوەکەی دا هـەبێت.

ئێسـتـێ توانیـمـان هـەر یەکـەمـان ئەو داخ و کەسـەرەی ناخـمـان دەربڕین و حـەسـرەتی پەنگ خواردوو هەڵبژێرین، مەرج نییە هـەمیشە حەسرەت و کەسەرباری بێت، زۆر جاریش دەربڕی چێژ و لەزەتی لەحزە شـیرینەکانە، دەربڕین بۆ واقیـعی ئەو ڕووداوانە بکات، گەلێ جـار وارێکدەکەوێت بە گوزارەیەک دەرببڕدرێت.

گوزارە کـردن پێویسـتی بە دەربڕینی دیوی ڕاسـتەقینە هـەیە، دەربڕینایەتی بۆ خۆی ڕێبـازێکی هونەرییـە، هـەوڵی وێنا کـردنی ڕاسـتی بابەتگـەل ناکـات، بەڵکو هـەوڵی وێنەگرتنی ئەو هـەسـتـانەی شتەکان و ڕووداوەکان لە دەروونی نووسـەر یان هونەرمەند دا دەکات و دەیوروژێنێ.

هـەندێ جـار ئەشێ تۆیش وەک من بیر بکـەیتەوە، ڕەنگە زۆر جـاران پێچـەوانەبین، کە بێگومـان هـەر وایشـە، گـەرەکـە هـەمـوو دیدو نیگاکان بە هـەند وەربگیـرێت، ئەگـەر لە تەک دید و بۆچوونت

ئەکتیڤ و نێگەتیڤ بوو، گەرەکە تەفاعولکردنێک لە نێوەندەکەدا هەبێت، دەنا خەلفیەتی مەعریفی بونیـاد نانرێت، ئەز وا بیـر دەکـەمـەوە، پێـویسـتم بەوە هـەیە لێم حـاڵی بیت، با بۆچوونـەکـان بگۆڕینەوە، ئەشێ هەڵە بەم، لێ هەرگیز ناتوانی دید و بۆچوونەکانی خۆتم بەسەردا بسەپێنیت.

گەڕان و سـۆراغکردن بۆ شرۆڤەی دەقێکی ئاڵۆز و فرە واتا بێگومان زەحمەت و ئەستەمە، وا بە سانایی بە دەست نایەت، وەلێ دەقی سادە و گوزارەی حازر بە دەست کە دەربڕینایەتی خۆ بە دەسـتـەوە دانە و لە هـەمـانکاتیـشـدا بە هەمـان شـێوە بێ پێچ و پەنا و بێ کەلێن و ڕۆچوونە نێو کەندڕ، ئاڵۆزی و زەحمـەتی پێـوە دیارە، با بیـر کردنەوەکـانمان بە ڕۆخ و قوڵاییدا بچـێت و لە دەسـپێککارانەوە سـەرهەڵنەدات و چاوگ نەگرێ، با دیقـەتی دەق و بەیتی شـاعیرانی زوو بدەین، ئەوانەی لـە ئەدەبی کـوردی بە شـوهـەرەتەوە ناویان مـاوە و بە جـەسـتـەیش لەگـەڵمـان دەدوێن و ڕۆحی خـۆیانمان نیشـان دەدەن، ئاڵۆزی و سـادەیی لە گوزارە کردن یا دەربڕینیـان بخـەینە ڕوو، بزانین ئاخۆ سـەردەم ڕۆڵی ئەکتیڤی گێڕاوە...!؟ کە ئەمە دواتر بۆ ئێوەی خـوێنەری جێ دەهێڵین، ڕۆژگار گۆڕانی لـە ڕووی زمان و گوزارەوە خوڵقاندووە، کـە واتە نـەو کوڕی سـەردەمـی خۆمانین و گەرەکە لەم ڕۆژگارە بدوێین، بە مەرجێ خـوێندنەوەکان بۆ دوێنـێ هەبێت، ئەو گۆڕانە توانـیویەتی مەغزاکانی دەق بشارێتەوە واتاکانی سـەرنگوم بکات و تەنها بۆ دەستە بژێر (نوخبە) بنووسێ و ئەفـسـوونی خـۆی لە ڕێی (بیر و سـۆز و ئەندێشـە و فۆرمـەوە) دەربـخـات، کـە چوار ڕێـچکەی سـەرەکی شیعرن.

ئێمـە سـەد دەر سەد لەگەڵ ئەو بۆچوونـەداین کە دەڵێ، هـەر کەسـێ لە بەرایی نووسـیندا بێت، گەرەکە نەوەی پێش خۆی بخوێنێتەوە، بەتایبەت ئەوانەی دەیانەوێت قـەڵەمەکانیان بۆ شیعر تیژ و بە بـڕشت بکەن، ئـەوانە با لاپـەڕەی دیوانـی ئەدیبـانی کـلاسـیکمـان هەڵبـدەنەوە، لـە ڕەوتی قۆناغـەکانی پێشکەوتنی شیعر بە ئاگا بن، مەعریفەی تەواو و کامڵیان هەبێت، ئەو دیوانانە کە ئێـمڕۆ زۆربەیان بە چاپ گـەیشـتـوونەتەوە، گـەنجـان پێویسـتـە ڕووی تێ بکـەن، بیانخـوێننەوە، خـوێندنەوەیان بۆیان هـەبێت، لـە گرینگی و پڕ بایەخی ئەو دیوانانە و پێویسـتی سـەردەم بە چاپ گـەیشـتـوونە ئەوە، بایەرێبازە ئەدەبی و هونەرییـەکان ئاشنا بن ئەدەبی جیـهانی بخـوێننەوە، ئەو کـتـێـبانـە بە سـوودن پێـویسـتـە لەنێـو هـەردوو لەپـی نەوەی نوێ یەکـالا بکرێنەوە، نەک لەسـەر ڕەفـەکـانی کـتـێـبـخـانـەکـان تۆزیان لێ بنیشـێت، ڕیکلام بۆ هیچ دەزگـایـەک ناکـەین، ئـەمـە دیفاکتۆیەکی پێویستـە، ئەوەمان بۆ تایبـەت بناغـە دانان و بونیـادنانی پایە و کایە مـەعریفـییـە ئەدەبییـەکان بە شـیـعر پێمـان قبوولە و لـەئاست بالاّ بەرزی ئەوان (شـاعیر و ئەدیبـانی پێش خۆمان) بۆ دونیای شیعر هەمیشە لە چۆکین و ڕێزیان لێدەگرین، لێ ئەوەی لێرە تۆماری دەکەین

مەبەست توانج و پلار گرتن نییە لە هیچ کام لەو کەڵە شاعیرانەی ناویان دێ و باسیان دەکەین، بە نموونە بەیتی شیعری یان چەند بەیتێکیان دێنینەوە، بە قەد ئەوەی مەبەستمان لە گوزارە و دەربڕینی فرە مەغزاو فرە واتایە، زێتر مەبەست لەوەی ئێمە لە پێکوتە دەربچین هەر چەندە شاعیران نەوە دوای نەوە ئەو تەقلید و تەلیسمەیان شکاندووە، لای شاعیر و ئەدیبانی کۆن دەشێ واتاو دەربڕینەکان گوزارەیەکی سادە و سانا بووبن، لە هەمان کاتیشدا دەکرێ دەقەکە سراپا بە دیوێکی دیکەدا خوێندنەوەی گوزارەیی گشتگیری بۆ بکرێت.

تاهیر بەگی جاف لە یەکێ لە شیعرەکانیدا دەبێژێ:-

دڵ لە هیجرت وا لە غەمدا ماهی ڕووخسارم وەرە
زخمە جەرگم بۆ فیراقت زوو بە لوقمانم وەرە
سەد تەبیب هات و عیلاجی ئەم برینانەی نەکرد
تۆ عیلاجی زەخمەکەمکە سا بە هاوارم وەرە
گەر دەزانی چەند پەشێوە حاڵەکەم بۆ دیدەنت
سەد ئەوەندەی زوڵفەکانت دڵ پەرێشانم وەرە
لوتف و تانەی تۆ لەلای من هەردوو یەک ڕەحمەتە
کەعبە کەچ نابێ لەبەر لۆمەی ڕەقیبانم وەرە...
تا. و کۆتایی شیعرەکە.

سەرەتا با لە جۆری ڕێنوسەکە بکۆڵینەوە، ئێمە لە سەرەوە بە جۆرە ڕێنووسی ئیمڕۆ شیعرەکەمان نووسیوە بەڵام ئەوەی لە خودی ئەو دیوانە چاپ کراوە، کە بە بۆچوونی ئەز لە چاپخانەی (الحوادپ) ساڵی ١٩٧١ لە بەغدا بە چاپ گەیشتووە، بۆیە دڵنیا نیم چونکە ئەو دیوانەی بەر دەستم کۆنە و شیرێو بووە.

کە واتە شیعریش بە هەمان شێوە ئەگەر پەل بۆ گۆڕان نەکوتێ و کوردیش وەک گەلان و نەتەوەکانی دیکە بیر لە ڕێبازی تازەگەری نەکاتەوە یان لەسەر ڕەوتی قوتابخانە و ڕێبازە ئەدەبییە نوێخوازەکان هەنگاو هەڵنەنێ، خودی شیعریش بۆ خۆی پێشکەوتنی دروست نەکردبێ، ئیدی نازانین ئەو گۆڕانە چۆن دروست دەبێت و شیعر چۆن بە بەرزی دەمێنێتەوە، کە بەردەوام لە ململانێ و کێشمەکێشدایە لەگەڵ سیاسەت، ئەو دەیەوێت ئەدەب بمرێ، ئەدەبیش دەیانەوێ شیعر و لایەنەکانی دیکەی ئەدەب و هونەر لە پێشڕەوی دا بن، بۆیە شیعر بەو ڕێبازە ئەدەبیانەوە جوانە کە تا ئێستا قۆناغ بە قۆناغ پێشڤە چوونی بە خۆوە دیتووە، ئەگەر وا نەبێ شیعر هەر بۆ چەماوەر نووسین دەبێ و لەو قاڵبدانە قورتاری نابێت و نابێتە شیعر بۆ دەستەبژێر و لە جێی

خۆی لە پێکوتەدا دەبێت.

ئەمەیش جەوهەر و کرۆکی ئەم باسەمانە، دڵنیام ئەگەر تاهیر بەگی شاعیر کوڕی ئەم سەردەمە با، هەرگیز قایل نەدەبوو بەو قۆناغە بەراییانەدا بمێنێتەوە، ئیمڕۆ هەر یەکێکیش لە ئێمە لە شیعرە بەراییەکانی خۆی قایل نییە و ڕەنگە بەشتی سەیریشی دابنێین، هەندێ جار نامانەوێت نیشانی هیچ کەسێکی بدەین، شتی سەیر و سەمەرە و ئەڵەق و بەڵەقمان گوتووە، زۆریش لەو شاعیر و ئەدیبە ناودارانەی ئیمڕۆ ئەو دەقە بەراییانەی خۆیان بۆ گۆوار و ڕۆژنامەکان ڕەوانە کردووە و لە گۆشەی پۆستەی خوێنەران وەڵام دراونەتەوە، نامەوێ خۆمان لەم بازنە دەربکەم، ئێمەیش هەروا بووین، لێ کۆڵمان نەدا، بەردەوام بووین، لە ڕێبازە هونەرییەکانی شیعر گەیشتن، هەستمان بە زەحمەت و ماندوو بوونەکان کرد، زۆرمان هەوڵدا هەنگاوەکانمان سست و خاو نەبنەوە، بە گورجی و بە ڕۆحێکی ئەدەبیانە درێژەی پێ بدەین، ئێستایش ڕەنگە دڵۆپێکمان لەو بەحری زانستە پێ نەگەیشتبێ، گرینگ بەردەوامی یە.

دیقەتبەن، ئێمە باس لە گوزارە و واتا و دەلالەت و دەربڕین لە شیعردا دەکەین تاهیر بەگ لەگەڵ ڕچاو کردنی هونەرەکانی شیعر نووسینی ئەو سەردەمە کە زۆر ئوستادانە دایڕشتووە، بە سانایی لە واتای شیعرەکەی دەگەین، هەموو لایەکمان نامانەوێ شرۆڤەکاری شیکاری وردی بۆ بکەین، ئەگەر (لوقمان) گوزارە بێت بۆ لوقمانی حەکیم، بە واتا گوزارەی پزیشک و دکتۆر دەگەیەنێ، هەموو لایەکیشمان لەوە حاڵی و بە ئاگاین، وەلێ ئەوەی بۆ ڕەخنەگر دەمێنێتەوە لایەنە هونەرییەکانی شیعرەکەیە، هەر لە شێوازی عەرووزی یان بڕگەیی یاخود جۆری دەقەکە و لەچ قاڵبدانێک خۆی دەگرێ و هەندێ جاریش بە پێی پیتی ژمارەیی ساڵەکانی تێدا دەسنیشان دەکرێ کە تەنها لێرەدا بە لامانەوە مەبەستە، گوزارە و تەمومژی ئەو دەقانەی ئیمڕۆ و بەراورد کردنی لەگەڵ دوێنێ، هەر چەندە نەۆ شاعیر هەن بە هەمان ڕێچکەی جاران دەنووسن و ئەو ڕێبازەیان بەرنەداوە.

ئەگەر ڕەخنەگر هەمان شرۆڤەی کەسی ئاسایی بۆ دەقێکی شیعری هەبوو، ئەوا لە بازنەی خۆ جوینەوە و لاسایی و لاساری کردندایە، ئەدی ئەگەر پێچەوانە بوو، ئەوا ڕەخنەگر لایەنی شرۆڤەکاری ڕەت دەکاتەوە و بە دیدی هونەری ڕێبازە دیاریکراوەکەی دەقدا بونیادی ڕەخنەیی خۆی دەست پێ دەکات، ئەگەر کەرتبوون لەنێوان دوو ڕووی نوێگەرایی هەرگیز کۆ نەبووبێتەوە!!! هەندێکیان دەگەڕێنەوە بۆ زەمەنی زێرین..!؟ لەلایەکی دیکەوە دادەروخێن بۆ ئاستی بە دواداچوونی سوودمەندێتی کە بازرگانان دیاری دەکەن، وەلێ مێژووی نوێگەرایی لەنێوان ئەو دوو ناسنامەیەدا بەردەوام لە دانوستان و دیالۆگدا دەبن یەکلایی کردنەوە لەنێوان عەقلانیەت و کوێر

بوونەوەی خـود دا بەرجـەسـتـە نابێت، مـەزنی و گـەورەیـی سـەدەی شـانزەهـەم لەوەدا بوو کـە نە ملکەچی ئەفـسـانەی سـوودەندێتی بوو، نە ملکەچی ڕەهایەتی پادشـاکـان بوو، بەڵکو لە ژیانی تەلیسماوی و خەراباتا ژیا.

جـا کەسـانێک لەوەهـا سـەردەمـێکدا بە جـۆرێک لە جـۆرەکـان گـەشـەیان بە پـەیوەندی ڕۆحی لەنێوان خود و زەمـەندا دابێت و ڕابردوویان ڕەفز کردبێتـەوە و لەنێو سیحرێکا ژیابن کە قۆناغی داهێنان و ڕەخنەی سـەردەمیانەیان بونیاد نابێت، ئاخۆ چۆن دەبێ ئێمە لەم ئاستەدا ئەفسوون و تەلیـسـم تێکەڵ نەکـەین و لە سـۆراغی مـاچی ڕووبار و کـانیـاوەکـانی نەبین، ئەو مـاچـەی بۆنی ئاورشێنی بارانی لێ بێت و گۆرانی بۆ چڵەپۆپەی دار و گەڵای لەریو بچڕین..!!؟.

ڕێباز یان کۆمـەڵەی ڤییـەننا پێیـان وایە، گـوزارەکردن ڕێگایەکی زانسـتی بیـر کردنەوەیە لە هێنانە کایەی پرس و گرفتەکان، ڕاپەڕاندنی ئەو ڕێگا زانستییەی بیر کردنەوە بۆ دەربڕینی زمان و کێشەکانی فەلسەفی پێویستی بە دارشتن هەیە، بە هۆیەوە دەتوانین وا بکەین بۆ بەڕێوە بردنی دەسـەڵاتێکمان هەبێت بەسـەریدا زاڵ بێت، ئەگەر پرسـەکە واتایەکی هەبوو، دەشێ ئەو گرفتـە لە دیفاکتۆیەکی دەرەکیدا چارەسەر بکرێت.

پاشـان هزر و هـەسـتی ئەم کۆمـەڵە تەشەنـدەی کرد و بە هـەوڵ و هـیمـەتێ، کـە -کارنب وئایر- شتگەلێکی بۆ زیاد کرد، بەرەو ئەو ڕەوتەی کە بە فەلسەفەی سروشتی لۆژیکی ناسرابوو و لەگەڵ هاوڕاکانی لەم کۆمەڵەیەدا پشتیان بە پرنسیبی بە دەستهێنان بەست، وەک پێوەرێک بۆ هەبوونی واتای دەستەواژەکان (گوزارە) کانی زمان، لـە ڕێگای خستنە گەڕی پەیڕەوی شیکاری بە تایبەت شیکاری لۆژیکی کە واتای تەواوی دەربڕین یاخود دەسـتەواژەکانی زمـان و ئاخافتن بە دەسـتەوە بدات.

بەم پێیـە ڕەوت و ڕێگاکانی ڕەخنەگر ڕەوایی پێدەدرێت بۆ شـرۆڤـەکاری هـەر دەقێک، هاوکات ڕەوایی بە نووسـەری دەق دەدات پەنا بۆ دەسـتەواژەی زمان و ئاخافتن و دەربڕین ببـات، کە دواتر نووسـەرانی خۆمانیش هـەمان ئاراستەیان گرتە بەر و لەو سادەیی و بۆ جەماوەر نووسینە قورتار بوون و بەرەو جیهانێکی دیکە هەنگاویان نا و توانیان سوود لە گلۆبالیزمیشن وەربگرن، هـەروەک ئەو شاعیرە پێشکەوتوانەی ئەمڕۆ ئەو سـەلیقە و بەهرەیەیان هـەس.

بۆ گـوزارەی سـادە و بۆ جـەماوەر نووسـین چەندین نموونە دەخـەینـە بەر دیدی خوێنەر، کـە هـەر لایەنەی شـیـعری بـە خـۆوە بگرێت، نیـشـتـمـانی، کـۆمـەڵایەتی، کـوردایەتی، کـارەسـات، شـادی، داستانی پیاهەڵدان ستایش.... تاد. چەوساندنەوەی نەتەوەییش وای کردووە زۆربەی هەرە زۆری شـاعیـران ئەگەر نەبێژین سـەر لە بەریان شـیعریان بۆ خـاک ونـەتەوە و پیـاهـەڵدان گـوتووە، هـەر

یەکە و لە سەردەمی خۆیاندا.

لە دونیای شاعیرانی کۆندا، لە هەگبەی شیعری (ناری) ١٨٧٤-١٩٤٤ کاکە حەمەی بیلّو دەست پێ دەکەین:-

مـن ئەدیبی کـــوردم و نـاوم نـیـــــە
کـــوردم و غـــافلّ لەناوی بێ خـــەبەر
کوردە! تۆ مـەحکومی بۆ تورک و عـەجەم
کوردە! بێ فیکرد و خـەیالّ و بێ ئەسـەر

**

سەیدای شەهید، سالّح یوسفی دەبێژێت:-

کـــــەلا هـەبلێـــــرێ پڕ ئاخ و ئۆیی
بیـــانی مـــێـــرن رەزیل بوون خـــۆیی
کـــانی هـەوارێت قـــادرێ کـــۆیی
هونەر بەرزە بوون مـــێـــرینا چوویی

**

مستەفا شەوقی

شێخ ئەحمەد سەربل ئاوایی لە یەکێ لە شیعرەکانیدا دەلّێ:-

ئەم ئاسـمـانە شـینە کـەوا بەرگی مـاتەمـە
ئیجادی وا کراوە کە قوبـبـەی هەمـوو غـەمە
بارانی مەرگە بەفرەکفن رەعدە نەفخی سوور
ئەورۆ کـرانی قـابـیـزی ئەرواحی عـالـەمـە

**

ڕەشید نەجیبیش لە شیعری (عیشقی بێ هودە) دەلّێ:-

دلّەی پەشـــێـــواو دەمـــێک بوو ون بـووی
لـە مـــەیدانی عـــیـــشق، ئالاّم و غـــەمـــدا
لەناو ئەحـــلام و ســـەمـــای پڕ تـەمـــدا
سـەد شـوکر دیسـان بە تێری کـون بووی

**

بۆ هاتنەوەی شێخ مەحموودی نەمریش ئەحمەد فەوزی لە شیعرێکیدا دەلّێ:-

شـوكـر ليللا مـوژده بێ وا نووری ئیـمـان هـاتەوە
ئەرشـەدی ئەولادی حـەیدەر شـێری یەزدان هـاتەوە
هـەر وەكـو یوسف لـە زیندانـی ئەسـارەت هاتـەوە
شاهـی میسرە سـەد شوكر وا ڕوو بە كـەنعان هاتەوە

**

لە هاوارێكی نیشتمانیدا شێخ سەلامی شاعیر دەڵێ:-

خـەریتـەی هـەموو خاكی كوردستـان
دایک بـە دەرزی و دەزوو دوورمـــان
بنوسێ لەسـەر سەر بێشكەی منـاڵ
هـەر بە كوردسـتـان بێتـە گـڕو گـاڵ

**

هـەر لە گـوزارەی سـادەدا زۆر شـاعـیـر دێنە گـۆ، مـامـەند كـەركـووكيش يەكـێ لەوان بووە و بە هـەمان سادەیی دێتە گۆ و دەبێژێ:-

ئەم كـەللە بە نرخ و بـە دڵە لاو و شـەهیـدان
تۆوێكە كـە چێنراوە لە بۆ ژین و نەجـاتە
ئەو خـوێنـەر ژاوانە و فـرمێسكی هەتیـوان
یارا لـە بۆ شین بوونـی وەكـو ئاوی حـەیاتە

**

مەلا محـەمەدی كۆیە، هەڵبەتە لەگەڵ دەورانی خۆی لە سەوڵی كەشتی داوە و بەم جۆرە دەڵێ:-

ئەم خـاكە دایكی تۆیە كەوتـە دەستی ئـەجنەبی
ئەی كوردی سـاحێب غـیرەت چلۆن رازی دەبی

لە گـۆڤـاری (هاواری كـورد) سـاڵی ١٩٤٥ لـە مـەهاباد شـیـعـرێک كە شـاعـیـرێكی نەنـاسـراو نووسیوە دەڵێ:-

بەس خـۆت هـەڵكێـشـە بە بـاوانتــەوە
بـەس بێ بنازی بە خــزمـــانتـــەوە
وەرە بـەر دیـوان قــــەومـی هـەژارات
بـۆیان بژمــێــرە كــردەوە و كـــارت

**

شـاعیری نیشتمان و خاك بێ كەس لە شیعری نەسرین دەبێژێت:-

نەسرین دەمێکە داختت لە دڵمە
گیرۆدەی بەندی ژیانت زوڵمە
وا من پێت ئەڵێم چونکە لە سەرمە
هەڵسە تێکۆشە تا خوێنت گەرمە
سەر پۆش فڕێدە چی وەعدەی شەرمە

**

شاعیری چەوساوەکانیش (قانیع) دەڵێ:-

ئێستەکەیش ئاواتی تۆیە پەیڕەوی کوردی هەژار
نامرێ هەرگیز لە دڵدا فیکرەکەت هەر زیندووە
پەیکەری ژینت سەرا سەر شۆرشە و کوردایەتی
تاکە سەر مەشقی ژیانی گەرچی کۆچت کردووە

**

خالیسی شاعیر ١٨٧٥-١٩٢٨ لە پارچە شیعرێکدا دەڵێ:-

سەر کە بێ مشکی و کڵاو بێ سەرفرازییم بۆ چییە
دڵ وەکو شوشەی شکاو بێ دڵنەوازیم بۆ چییە
پێت عەتا کردم بە ڕاستی حەققی خۆم و باوکم
تۆ کە مەحموودێکی وا بی من ئەیازم بۆ چییە

**

پیرەمێردی فەیلەسوف و شاعیری کورد ١٨٦٧-١٩٥٠ دەڵێ:-

هەی ڕۆ ئیمڕۆ ڕووی شین و ڕۆڕۆمە
کە مەم ڕۆیی ڕووی پەژارەی خۆمە
ئەم زوڵفە لولەم بۆ مەم شانە کرد
وەک فەلەک کوێر بێ بۆ بۆنی نەکرد

**

مستەفا شەوقی ١٨٦٥-١٩٣٢ شاعیر، هاویارانی دیکەی سەردەمی خۆی هەر بە سادەییەوە دەڵێ:-

خەملیوە لەسەر قەبری جەوانان گوڵ و لالە
یا سووری خوێنە کە بەڵێ ڕەنگەکی ئاڵە

یانیشی دەڵێ:-

بۆ چ دەناڵێنی لەسەر لێوت لە بۆ چ بار کەوتوو
لەشکری زوڵفت کە خاو و کاڵە بۆ چ ڕووی گرتووە

**

زێوەریش ١٨٧٥-١٩٤٨ ئەویش کە دەڵێ:-

باعیسی دووریتە گەر دڵناڵە و وفیغان ئەکا
دەردی هیجرانە سەبەب گەر دیدە خوون ئەفشان ئەکا

**

حەسەن (سەیفولقوزات) ١٨٧٧-١٩٤٤ دەڵێ:-

عەنبەری زوڵفت بە دەم سەبادە
لەسەر مانگی ڕووت هەوری مووت لادە
تارۆژ وەکو شێت روو لە کێوان کا
تۆزی عوسە و غەم هەستە بەبادە

ئەحمەد موختار بەگی جافیش ١٨٩٨-١٩٣٥ دەڵێ:-

بە بەردی فیرقەتت شیشەی دڵی بێ چارە مەشکێنە
لەناو زومرەی رەقیبان عاشقی ئاوارە مەشکێنە
ئەگەر ڕووح و دڵ و ئیمان تەڵەب کا بیدەرێ عاشق
کە تیفل و خوردە ساڵە قەد دڵی ئەو یارە مەشکێنە

دوایین غونەیش، لە دەقێکی شێخی شاعیران، حەسیب قەرەداغییەوە ١٩٢٩-١٩٩٧ دێنینەوە کە دەڵێ:-

ئەگەر بووم بە شیرە خۆرە، ئازیزەکەم سوێندم وا بێ
لە گۆی مەمکی تۆ بەولاوە، مەمکێ لەسەر لێوم نابێ
ئەگەر بووم بو کۆرپەی ئازیز، لەناو ورکا کە پێم دا نێم
لەسەر کۆشی نەرمت نەبێ، هەرگیز چاوم لەیەک نانێم

ئەگەر بەوردی دیقەتی ئەو شیعرانەی لای سەرەوە بدەین هەست دەکەین، سەراسەر شیعری یەک سەردەمن جگە لە شێخ حەسیب قەرەداغی نەبێت، هەموو شیعرەکان بە تەواوی دەقەکانیانەوە لای ئێمە و هەر تاکێک تەم و مژاوی نییە و گوزارەکانی بە سادەیی بە دەستەوە دەدات، ئەو گوزارە و دەربڕینە سادانە لە دوو توێی هەر یەک لەو دەقە شیعرییانەی لای سەرەوە، خۆی لە بازنەی تاکە ڕێبازێک یان قوتابخانەیەکی ئەدەبی و هونەری دا نەخزاندووە، بەڵکو چەندین ڕێچکە و ڕێبازی ئەدەبیان پێوە دیارە، کە کاری شیکاری ئێمە نییە لەم باسەدا، ئەگەر

عەقڵ لە شیعردا سەر مەشق بێت، ئەگەریش پەنای بردە بەر سۆز و ویژدانی دەروونی، ئەوا ناکرێ و نابێ ئەو سنوورە تێ بپەڕێنێ کە عەقڵ دایناوە، هەروەک ئەرستۆی زانا شیکاری بۆ کردووە. ئێمەیش پێمان وایە ئەگەر عەقڵ هونەری شیعر دابڕێژێت و بەئاگاییەوە بنوسێ، ئەوا مەحاڵە بتوانرێت تازەگەری بونیاد بنرێت و لەو بازنەیەدا چەق دەبەستێ، کەچی نەهۆ لە ڕۆژگارێکداین پێشکەفتن هاتۆتە ئارا، بە چەندین قۆناغ و ڕێبازی هەمە جۆر گەشەی کردووە، بۆ نموونە وێناکردنی سروشت وەک خۆی لە چوار چێوەی لاسایی کردنەوە و ڕەسمکردن بەولاوە هیچی دی ناگەیەنێت، کە ئەمەیش کابرایەکی فۆتۆگرافی دەتوانێ ئەو ئەرکەکە بە ئەنجام بگەیەنێت، ئالێرەدا پێمان وایە پێویستمان بە فڵچەی نیگار کێشە کە نابێت، لە کاتێکدا ئێمە گەرەکمانە لوغزێکمان لە چوار چێوەی ڕەنگەکانی فڵچەکەیەوە بۆ حەشار بدات، دونیایەک تەئویلات بە دەستەوە بدات، نابێ و ناشێ هەموو جوانی و خراپکاری و گەندەڵییەکانی سروشت وک خۆی وێنابکەین ئەگەر نەتوانین لە قاڵبدانی ئیستاتیکای بئاخنین و نەتوانین شلوێتری بکەین، دەستکاری نەکردنی چاکترە.

حەسەن (سەیفولقوزات)

(کلاسیکییەکان دەڵێن: بۆ دۆزینەوەی جوانیەکی نەمر پێویستە ئێمە لەناو بەرهەمی نووسەرە کۆنینەکاندا بگەرێین).

ڕەنگە ئەمە بۆ دوێنێ وابێت و ناشکرێ ئەو واتا بەدەستەوە بدات کە شاعیرە نوێخوازەکان جوانی لە شیعرەکانیاندا بەدی ناکرێ، جوانیەک نەمر بێت، بە ڕوونتر بڵێین جوانییەک لە نووسینی نووسەرە تازەکاندا هەبێت، کەم بایەخ و پاش ماوەیەک ئەو جوانییەی هەس بمرێ و برزێ. ئەگەر عەقڵ بناغەی فەلسەفەی جوانی بێت لە داهێنانی ئەدەبی کلاسیکدا، چونکە لای ئەوان عەقڵ ڕەنگدانەوەی ڕاستییە، ڕاستیش لە هەموو ئان و کات و شوێنێکدا نەگۆڕە، واتا ڕێژەیەکی نەگۆڕە و

بەردەوام بەو جۆرە دەمێنێتەوە، ئێمە لە ئەدەبدا پێویستیمان بە گۆڕان هەیە، دەمانەوێ عەقڵ و لۆژیک لە کاربخەین و خەون و خەیاڵ جێگەیان بگرێتەوە، داهێنانەکان لە خەون و خەیاڵەوە سەرچاوە بگەن، ئەو خەونەی هەموو کەسێک پەی بە کون و کەلەبەرەکانی لێکدانەوەی نابات، ئەو خەیاڵەی کە نازانرێ ڕەسمی چیت بۆ دەکێشێ تەنها خودی هونەرمەند و شاعیر و نووسەرەکان نەبێ. (فەلسەفەی عەقلانیەت واتا هۆشگەرایی Rationalisme کە دیکارت و فەیلەسوفەکانی دیکەی ڕینیساس و ڕۆشنگەرایی دایانهێناوە و پەرەیان پێدا). بەم پێیە عەقڵ هەمیشە گوزارەکانی بە سادەیی بە دەستەوە دەدات، تەمومژاوی نییە، وێڵ و عەوداڵبوون و لە سوراغ کردنی واتا و گوزارەکانی دانراون لە دەرئەنجامی بەرهەمی خەون و خەیاڵەوە چەکەرە دەکەن و عەقڵی هۆشگەرایی ماندوو دەکات بە دووی گوزارە دانراوەکاندا وێڵ بێت، ئەو عەقڵە لە ڕێگای لۆژیکەوە ئەنجامەکان بە دەستەوە دەدات.

ئیدی بەرهەمی بە پێز و ڕەسەن پێویستی بە کۆمەڵێ فاکتەر هەیە لە سەروو هەموویانەوە زمانی دەربڕین، زمانێک بزانێ چەند بە ناسکی و بە وردی و بارێک بینییەوە وشەکان لەجێ مەبەست دادەنێن ئەو وشانەی دەبنە گوزارە بۆ دەیان تەئویل و لێکدانەوەن کە هێندە ئاڵۆز بێت کەسی سادە -جەماوەر- بە سانایی پەی بە گوزارەکانی نەبات، هەروەک لەو نموونانەی سەرەوەدا وابوون، بەو واتایەش نەبێت کە ڕستەکان هێند ئاڵۆز و تەمومژاوی بن مەحاڵ بێت ڕەخنەگر و خودی نووسەر و هونەرمەندیش بە تەواوی ڕۆچنە نێو گوزارەکان، سەرەتاتکێ لەگەڵ باس و خواسی ئەوتۆدا نەکات کە ڕەنگە ئاکامی زۆر خراپ بە دەستەوە بدات، نە بەدیوی دەرچوون لە ئەخلاقیاتی نووسین و نە لەکەدار کردنی کەس بێت، ئەگەر بەلایەنیش بکشێتەوە، بەڵکو گەرەکە ڕستەکان بە وردی و نەرمی نوسرابن، بە مانا وتە و پەیڤ ئەدەب بێت، لە شیعردا زمانی موسیقی و هارمۆنی ئیحساسەکانی ڕەخنەگر ختۆکە بدەن، کانت دەڵێ: (بە تەنێ برۆ هۆشی خۆت بەکار بێنە) چی لە هۆشداریەک دەکەی ئەگەر جورئەت و ئازایەتی تێدا نەبێت...!؟

کەواتە پێویستە ئازایەتی لە هۆشدا بخوڵقێ هەروەک لە خەون و خەیاڵدا بوونیان هەیە، ئەگەر هۆش ئەو ساتە بە ئاگایی و زیندوون کە خوێندنەوە پشکی زۆری دەستبەتاڵیانی قۆرخ کردووە، بە عەقڵ و ئاگاییەوە دەخوێننەوە، وەلێ لە نائاگایی و چەکەرە بوونی ئیلهام و خەون و خەیاڵەوە قەڵەم و فلچە ڕێچکەی نووسینی دەق و تابلۆیەکی نیگاری دەگرێتە بەر، نە عەقڵ و نە هۆگری و نە عیشق و نە خەیاڵ سنووردار ناکرێن، بەڵکو دونیایەکی بەرفراوان و پانتاییەکی ڕەهایان هەیە و مەحاڵە بتوانرێت کۆت بکرێت، کە کۆت و بەند کا ئەوا سەردەمەکە بەرەو زەمەنی دیکتاتۆری و ملهوڕی و زاڵمدارانی دەسەڵاتداران شۆڕ دەبێتەوە، ئەدەب و هونەر دونیای تایبەتی خۆیان هەیە

به داخەوە لای ئێمە دەسەڵات و حیزب مەوداکانیان قۆرخ کردووە و بەبن بەستیان گەیاندووە، هێندەی بۆ سیاسەت و جبەخانەی عەسکەری خەرج دەکرێ دڵۆپێک بۆ بواری ئەدەب و هونەر تەرخان ناکرێت. بۆیە گوزارەکان تەعەمق دەکەن و شیعری ئیمڕۆ لای ئێمە بەزەمەنێکی دیکەدا غلۆر دەبێتەوە.

ئێستا مەوداکان هاتنە بەربار کە ڕوو لە شیعری ئەمڕۆی خۆماڵی بکەین و ئەگەر بە هەمان شێوە مەغزا و واتاکانی بۆ خوێنەر جێبهێڵین، ئەوا ڕەنگە بکەوینە بەر توانج و پلار گرتن، بۆیە نموونەیەکی کەم و شرۆڤەکانی دەخەینە ڕوو:-

سەعدوڵڵا پەرۆش لە شیعری (منداڵێم لەنێوان بەفر و تەراتیلی کەنسادا) کە لە گۆواری ڕامان ژمارە ١١٧ بلاڤ بۆتەوە، دەڵێ:-

بەفر
ئەی نەشارەزا ترین گەڕیدە بە کۆڵانە خورماییەکانی
بەسرا
بەفر
ئەی غەمگینترین لاوک لە شەوانی مەیخانە گەرمەکانی
کوێستان
لە (سەیاب) مەڕەنجێ
کە دڵی بەخشی بەدار خورما و
شیعری بۆ پەری باران نووسی

بەفر گوزارەیە بۆ سپی بوون، سپیش گوزارەیە بۆ پاکی و جوانی و بەرائەت، ولێ ئاخۆ بەفر گەڕیدەیە، بەفر ئەگەر گەڕیدە بێت گەرەکە ڕێی بە شوێنە گەرمەکانیش بکەوێت، کە واتە بەفر بە تەنها لە کوێستانەکاندا گەڕیدەیە، هەر بۆیە بە کوچە و کۆڵانەکانی بەسرا نەشارەزایە، بە تەنها بۆ جارێک بەفر بارین لە بەسرە دەبێتە مایەی سەر سورمانی تەواوی خەڵکەکەی لە هەمانکاتدا کەیف شادی لای خەڵکەکە دەخولقێنێ، لێ لە ولێتە بەفرنشینەکان هەر وەک پەرۆش دبێژێ لاوکی خەماوییە، نەمازە بۆ مەستدارانی مەیخانە گەرمەکان.

عەبدولەتەلیب عەبدوڵڵا لە شیعری (مەرگی ئاوشین دەچێتەوە) کە لە گۆواری ڕامان ژمارە ١٢٣ بلاڤ بۆتەوە دەڵێ:-

شەو ئەوەندە مەستە
سپێدە

چەند بانگی دەکا

ناتوانی چاو بکاتەوە.

ئافەرین، تەماشا چەند نائومێدو ڕەش بینە ئەگەر شەو ماڵەباوانی ئازیزو دولبەری بێت، دەڵێ هێندە دڵڕەقن مەحاڵە بۆتاوێ ئارام ببننەوە، چەند وەک بەیانییەک بە پاکی و دەروونێکی بی غەل وغەشەوە بانگمان دەکا، گوێی لێ ڕانادێرن، لەدەرگادەدا، نایکەنەوە، ناڵەو فیغانییە کەچی هەر لەکەلی شەیتان نایەنە خواریو ئەو دڵەی دەرەنجێن، دەنانەبووە شەو چاوی هەبێت، ئەگەر گوزارە بەم جۆرە نەبێت یان چەندین دیدودیوی دیکەی نەبێت، ئەوانابێتە شیعری ئیمڕۆ، هەرگیز نەبووە کەشەو داهات ئیدی ڕۆژ نەبێتەوە، دەمێکە کورد گوتویەتی، بانگی کەڵەشێریش نەبێ ڕۆژ هەر دەبێتەوە، بەدیویکی دیکە دەتوانرێت ئەو شەوە بە دەسەڵێت بشوبهێندرێت کە چۆن مل نادات وئامادە نییە زەمەنی دیموکراسی بخەملێنێ، ئازادی هەبێت، دید ودیوەکانی دیکەی خوێندنەوەی دەقەکە بۆ خوێنەر جێ دەهێڵین.

کەریم دەشتی لە شیعری گوڵفروشەکان) کە لە ژمارە ١٢١ی گۆواری ڕامان هاتۆتە بلاڤکرن، دبێژێت:ـ

لەزەمیلەی سەوزی هەر یەکیان کۆمەڵێ ڕەنگ هەیە

هەر ڕەنگێ لەباغێکی دوور دوور هاتووە

سەر بوردەی بۆن و بەرامەی سەرسینەی کچێکی

ئاشقی گرتووە

ئەو شوێنە پڕدەبێ لە عەترو لە پیرۆزەی مەرجان

ئاخ گوڵفروشەکان چەند کەمن، بەڵێم زەوییان داگرتووە

بەڕای ئەزو بەپێی دواین دێر، دەشتی لە بزاڤێکی توێژینەوەدایەو بە دووی خود دەگەرێت، خۆی ون کردوە، پێمان وایە گەڕان و مەشقێکی زۆر چاکە، کە هەر کەسێ دڵسۆزی خود بێت بەئەو پەڕی دلسوزییەوە، لێرەدا لای دەشتی ڕاستییەکان نادیارە یان توور دراون، بایەخێکی لە من نەهاتووی بە فسیۆلۆژیای چێژداوە، هونەری سۆزی قۆستۆتەوە، لەپاکی و ڕاستی دەگەڕێ، پێوایە ئەم کەونە تەنها گوڵفرۆشەکانی تێدایە، بۆیە پێمان وایە بەدوای خۆی دەگەڕێ ونەبووە ودەبێ لەکوێ بێت.!!؟

ژیان بابەگورگوڕ لەشیعری (گوناهـ) کەلەژمارە ٢١٧ی گۆواری کاروان بلاڤکراوە، دەڵێت:ـ

دەرفە تێکمان نەبوو

بۆ بیرکردنەوە

له ئایەتەکانی جوانی و
شکۆمەندییەکانی خودا
هەڵوەدای ژیانێ بووین
فێری سەمای
مەرگی کردین
فێری کردین
له سەر تەرمی گەڵێکاندا
بڕەقسێین و
بیر له شکۆمەندی باخچە
نەکەینەوە....!!

حەسیب قەرەداغی

پێویست ناکا هەمیشە ڕاستی دەربخرێت، هێندە باشە کەلە دۆراندۆرماندا بێت وەک ڕووحێ بانگەشەی بەختەوەری وکەیف و سەفا بکات، وای دەبینینەوە ژیان خان ئەوکارەی کردبێت، تۆ کە بیردەکەیتەوە پێویستیت بە دۆزینەوەی ڕێگای ڕاست وهەق وعەدالەتە، کەچی لە بەرامبەردا غیابی بیرکردنەوەکانی مەیسەرکردووە، بۆیە ئەو ڕاستییە وەک (هایدگەر) دەڵێ، ڕوحێکە بەدۆراندۆرماندا دەخولێتەوە، هەستی پێ دەکەین هەیە، لێ لەسەر باڵی نیگەتیڤی دا سەمای مەرگمان پێ دەکەن و دەیانەوێ ڕەقسیان بۆ بکەین بیر لە شکۆمەندی باخچە نەکەینەوە، نەخێر ئێمە بیردەکەینەوە هەستی پێ دەکەین کە هەیە، لێ دەستمان پێی ناگات، وپێی شاد نابین.

نەوزاد ڕفعەت لەشیعری(بازی بازان) کە لەگۆواری کاروان ژمارە ٢١٠ بلاڤ بوتەوە، دەڵێ:ـ

عەیامێکە
لەو کات وشوێنە نوتەکە
هۆلاکۆی پیری و شەکەتی
دڕندانە، لەچوارلاوە
گەمارۆی قەڵێی سەرکەشی

پڕ گەنجینەی تەمەنی ئەو(بازە)ی داوە
لەچوارلاوە... چادری غەدری هەڵداوە

شاعیر ئازادە لەناو زەد کردنی(باز)و گوزارەکردنی، بۆیە ئێمە ناتوانین تە ئویلاتی جۆراوجۆری بۆ بەیان بکەین، هەندێ جار ئازایەتی وجورئەت زەرووڕەتن تا بتوانین وەک خۆی شتەکان بەیان بکەین، یاخود شاعیر بەیانی بکا، هەبوونی دووبەرەیی لاگیرو تەقەکەر لە دەسەڵێت یان حیزب وبە بەردەوامی لە هەڵچون وداچووندا بێت، لێ پرسە نیشتمانیی و نەتەوییەکان لەسەر حیسابی هیچ کام ناکرێ سازشی لەسەر بکرێ، ئەگەر خوێندنەوە بەدیوی سیاسەت وپیا هەڵدان بێت، ئەگەریش شاعیر مەبەستی دیوەکانی دیکە بێت، ئەوا ئەو چاوە بازە مەحاڵە دڵ پێی شاد بێت، بۆیە وەک باخچەی پادشا لەوبەر ئاوەو دوژمن دەوریداوە، وئەویش (نەوزاد) نەچی و نەبێ بەسوار چاوکاڵ لیێ تۆراوە.

نەزندە بەگیخان لەشیعری(بەرزاییەکانی ئەزمڕ،بەرزاییکانی وەزەرینگ) کە لە گۆواری ڕامان ژمارە ١٢٤ بلاڤ کراوەتوە دەڵێ:-

من ئەوم
کاترین
ڕۆحانیەتی ژنێکی عاشق
لەبەرزاییەکانی وەزەرینگەوە
دەدەمە شەققەی باڵ
لەلوتکە نەسرەوتەکانی ئەزمڕ
لەباوەشی هیتکلیف ئارام دەگرم

کەم شاعیری کچمان هەن، شیعری کچانە بنوسن، ئێ دیارە ئەمیش پێویستی بە هۆشێکی پڕ جەرائەت وئازایەتی هەیە، هەر وەک باسمان لێوەکرد، کە نەزەند خان ئەمەی کردووە، بەدووی پیاوێک وێڵە، بۆیە پێشکێشی کردووە بە(تۆ)، خاکی پەڕاگەندەیی و تاراوگەی بەترۆیکی چیای ئەزمڕەوە گرێ داوە، لەهەردوو مەفتەن عەوداڵی پیاوێکە وەک(ئیدگار لینتن)ی هاوسەری کاترین، وێڵە بە دوای مەنفەزێک بۆ قورتاربوون لە تەنیایی وگەیشتن بەسوار چاک وخەونە ئەرخەوانیەکانی، ئەو خەونانەی لە شیعرەکانی دا ڕەنگ دەداتەوە.

عەباس عەبدوڵلا یوسف لە شیعری (وانەکانی زگزاگ) کە لە گۆواری کاروان ژمارە ٢١٩ بلاو کراوەتەوە و دەڵێ:-

له سامیه جەمال

جەستەی لەو جۆرە، رووح تێر دەکات

ئاشق بوون تەنها و تەنها عاشق عـاشقێنی نییە لەگەڵ دولبەر یان ئازیزە خـاتوونەکەی، عیشق مەودا و پانتایی بەرفرەی هەس.

ئاشکرایە سامیە جەمال ئەو سەماکەرە میسرییە لایەنێک لە جەستەی عیشقی عەباسی قۆرخ کردووە، جەستە و لەش و لارێکی زۆر جوان و رێکوپێک بووە ئیجای ئەم کۆپلە شیعرەی، تیای دا بزواندنی غەریزەکانی پیاو بەدی دەکات، شـاعیر لێرەدا پێی وایە کەسێکی وەها نەبێت، ڕوحی پیاو هەرگیز ناپوکێتەوە و غەریزەکانی گەمەی سێکسی تێر نابێت، بۆیە هانا بۆ جوانترین لەش و لار دەبات، بۆ ئەوەی پیاو بپوکێتەوە، زەمەن تەنها بۆ گوڵفرۆشـەکان بمێنێتەوە هەروەک کەریم دەشـتی باسی دەکـات، ع.ع. یوسف دەیەوێ پیـاوەتی پیـاو بمرێ چۆن ئەم کـارە بکات، سـامیـە جەمال دێنێتە ئارا، بێگومان دنیایش بە دەست ئافرەتەوە درا ئەوا باوکسالاری و پیاو سالاری لە گۆڕ دەنرێ، دایک و ژنسـالاری جـارێکی دیکە زیندوو دەبێتـەوە، ئەمجـارەیان ڕۆمـانیـەکـانیش زیندوو نابنەوە، ئەم یاسایە بڕوخێن.

هاشم سەراج لە شیعری (هەسـتە کحولییەکانی ئێوارە) کە لە گۆواری رامـان ژمـارە ١٢٢ بلاڤکراوەتەوە دەڵێ:-

وەرە بادە

با جزووە گەلێک شیعری ئاتەشین بنۆشین

تا لە مەستیان پەڕەی لوتمان دەلەرێتەوە

- ئاخر کات ئەوەندەی بە بەرییەوە نەماوە

ئەدەب بۆ خـۆی ناوەرۆکێکی هەیە و لە شێوە و فۆرمێکی هونەریدا خـود دەتەقێنێ و ئاوێتـەی سـۆز و ئەندیشـەکانی کۆمـەڵی دەکات، ئەو کۆمـەڵەی کەم کـەس ئاوڕی لێ دەداتەوە و سـەراجیش پێی وایە بە تەنها ئەو هاوتەریبییە و لـەتەکیدا دەدوێت، بۆیە هەڕەشـەی کات درەنگە یان ئەوەندەی بە بەرییەوە نەماوە، ئەویش حەوسـەڵەی نەمێنێ و خۆی لە ئاست زۆردارێک بەدی بکات، کە پێکرا مانای ژیانێکی سـەر مەست و سـەرکێشـانە دەبەخشێ، دەنا چزووە شیعر چۆن دەنۆشرێ، ئەگەر سەبایەکی سـەرمەستیانە هاوڕا نەبێت.

خوێنەری بەڕێز...

لەو بەراورد کـارییـە مـەیدانیـەدا کە ئێمـە پێمـان وایە زۆر زۆری تر هەڵدەگرێ، تێگەیشـتین کە شاعیری دوێنـێ گوزارەی بە سانایی بە دەستەوە داوە، ئەوانی ئیمڕۆیش بە چەندین جۆر دەکرێ

شرۆڤەکاری بۆ گوزارەکانیان بکرێ. لێ ڕاستە ئەوە قۆناغ و قوتابخانە و ڕێبازی تایبەت بە خۆیان هەیە هەروەک لە درێژەی ئەم نوێژینەوەیە ئاماژەمان پێدا ئیمڕۆیش ڕێبازی خۆی هەیە، جا پاش نوێخوازی بێت یان فۆرمی گران یان لە قاڵبدانی شیعر بە سیمای مۆسیقی و گوێ نەدات بە کێش و سەروا و قافیە، ئەوی دیکەی بۆ ئێوەی بەڕێز و برایانی ئەدیب و ڕەخنەگران جێ دەهێڵین.

ئەو سەرچاوانەی سوودم لێوەرگرتبوون:-

١- نقد الحداثة – الحداثة المظفرة – القسم الاول – آلان تورين – ترجمة/ صباح الجهيم – دمشق ١٩٩٨

٢- هونەری شیعر نووسین – بەرگی یەکەم – دەروازەیەک بۆ ناسینی شیعر – ئەحمەد ڕەزا – ٢٠٠٧ کەرکووک.

٣- دراسات في المنطق مع نصوص مختارة – د. عزمي اسلام ١٩٨٥ الكويت.

٤- مێژووی ئەدەبی کوردی – د. مارف خەزنەدار – بەرگی یەکەم ١٩١٤ – ١٩٤٥ چاپخانەی ئاراس – هەولێر ٢٠٠٥ .

٥- فەرهەنگی خەم- سەرجەم شیعرەکانی حەسیب قەرەداغی -بەرگی دووەم- چ ئاراس- هەولێر ٢٠٠٢

٦- کێشی شیعری کلاسیکی کوردی و بەراورد کاری لەگەڵ عەرووزی عەرەبی و کێشی شیعری فارسیدا، لێکۆڵینەوەیەکی شیکاری بەراوردە – عەزیز گەردی ١٩٩٩ .

٧- ڕێبازە ئەدەبییەکان. وەرگێڕان و توێژینەوەی د. فەرهاد پیربال – دەزگای وەرگێڕان هەولێر ٢٠٠٦

٨- پلە و پایەی گیانداران لەناو قسەی پێشینان، د. عەبدولکەریم حاجی محەمەد عەلی. کەرکووک ٢٠٠٧

٩- الاوديب – عقدة كلية – ترجمة وجيه أسعد، دمشق ١٩٩٦ .

١٠- نهاية الحداثة – الفلسفات العدمية والتفسيرية في ثقافة مابعد الحداثة ١٩٨٧، ترجمة د. فاطمة الجيوشي دمشق ١٩٩٨ .

١١- سۆسیۆلۆژیای شیعری کوردی – لە ڕووی ڕوو پێوە ئاکاربیەکانەوە – ئازاد عەبدولواحید کەریم – کەرکووک ٢٠٠٥ .

١٢- گۆڤاری ڕامان ژمارەکانی ١١٧-١٢١-١٢٢-١٢٣-١٢٤ .

١٣- گۆڤاری کاروان ژمارەکانی ٢١٠-٢١٧-٢١٩ .

پەراوێز : ڕۆدلف کارنب وئایر، یەکێ لە ناودارانی ئاراستەی فەلسەفی هاوچەرخە، هەوڵەکانی بۆ ئاراستەی ڕەوشی لۆژیکی خستۆتە گەڕ، دەتوانین بڵێین یەکێک لە دامەزرێنەرانی ئەم ئاراستەیە (کۆمەڵەی ڤیەننا) بووە، ئەم کۆمەڵە لەساڵی ١٩٢٠ سەریان هەڵداوە، کاتێ موریس شیلیک گەیشتە ڤیەننا ئەم کۆمەڵەی پێکهێنا، پۆستی مامۆستای فەلسەفی لە زانکۆ وەرگرت، جگە لە شیلیک (کارنب) و هەر یەک لە (ئۆتۆنویراس، هربت فایجل و فرید یدریش فایزمان و ئید جار تسیلز و فیکتۆر کرانت لە کۆمەڵەدا بوون، لە زانایانی بیرکاریش فیلیب فرانک و کارل منجر و کورت جیدل و هانزهان هەبوون.